

**НАЦИОНАЛНА ХУДОЖЕСТВЕНА АКАДЕМИЯ
ФАКУЛТЕТ ЗА ИЗЯЩНИ ИЗКУСТВА
КАТЕДРА „КНИГА, ИЛЮСТРАЦИЯ, ПЕЧАТНА ГРАФИКА“**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертация за присъждане на образователна и научна степен
„Доктор“

**„Авторски издания за деца
реализирани на немскоезичния книжен пазар
в периода 1970 - 2010 г.
Водещи художници-илюстратори
и съвременни тенденции“**

Регина Ванчова Далкалъчева

Научен ръководител: проф. Виктор Паунов

София
2017

Авторът на дисертационния труд е зачислен като докторант в самостоятелна форма на обучение, направление „А“, към катедра „Книга, илюстрация, печатна графика“ на Националната художествена академия – София със заповед № 0131-0 от дата 29. 06. 2011 г. във връзка с решение на Факултетен съвет при Факултет за изящни изкуства.

Дисертационният труд е обсъден и приет от катедра „Книга, илюстрация, печатна графика“ в НХА на заседание от 19. 10. 2017 г. и с решение на Факултетния съвет при ФИИ на НХА от заседание на 31. 10. 2017 г. е отчислен и насочен за защита.

Дисертацията се състои от общо 257 страници, от които **218 страници основен текст**, който съдържа увод, четири основни глави и заключение. Освен него включва: библиография (ползвана литература, допълнителни материали, ползвани уебстраници) от общо 199 източника; азбучна библиографска справка за авторските издания за деца, изследвани в дисертацията, която съдържа 67 илюстратори-автори и общо 231 заглавия; списък с 564 илюстрации от авторски издания за деца, коментирани в дисертацията, които са приложени в албум с 94 страници, представен като отделно книжно тяло.

Бележките под линия съдържат информация за международни и национални награди, присъдени на художници-илюстратори за цялостното им творчество, както и тези, с които са отличени определени авторски издания за деца.

УВОД

Предмет на настоящата дисертация са авторските издания за деца, реализирани в рамките на немскоезичния книжен пазар в периода 1970 - 2010 г. Те представляват специфична художествена форма на детските картинни книги, при която художникът-илюстратор е единствен автор – инициатор, създател и реализатор на цялостната смислова и визуална идея за изданието, на неговата фабула и текст, на илюстрациите, типографията и организацията на книжния дизайн в неговата цялост. Понятието е официализирано в книгоиздаването на почти всички държави от Западна и Централна Европа и назовава конкретно този специфичен вид издания. Свободата на художника при тяхното конципиране и осъществяване осигурява в максимална степен независимост от съществуващи педагогически ограничения и маркетингови очаквания, което позволява провеждането на изцяло новаторски експериментални подходи при генериране на наративните и изобразителни възможности, естествено присъщи на картинните книжни издания. Пълноценният творчески акт и разпознаваемото авторство на илюстратора преодоляват напълно тривиалността на преобладаващата масова книжна продукция, като извеждат традиционната рецепиентно насочена форма на детската картинна книга до степен на самостоятелно художествено произведение с високи идейни и естетически качества. В своята цялост авторските издания представляват проява на екзистенциално осмисляне на света, което ги е наложило като форма на философско обобщение и освен експериментална визия, те реализират значими духовни послания. Тази тяхна особеност им осигурява изключителния статут – на детски книги, които са в независимост от строгото разграничаване според особеностите на определена читателска група и функционират като отворено насочени към всички възрасти.

Основен фокус на дисертацията е тематичният, наративен, пластически и стилистичен анализ на емблематични авторски издания за деца, който изследва, обобщава и дефинира техни специфични особености, определящи ги като уникално художествено явление в областта на детската

книга и извън нея. *Дисертационният труд има за цел* да разположи авторските издания за деца като самостоеен вид книжни издания, обусловени чрез свойствени единствено за тях тематични, словесно-визуални структурни и естетически принципи. Тяхното класифициране, осигурява възможност те да бъдат типологизирани като наративни модели и алтернативни художествени методи. Същевременно такъв един дискурс позволява извеждането на актуалните тенденции, валидни за смисъла, функцията и идейно-естетическите търсения на съвременната детска книга и илюстрация, като назовава и водещите съвременни художници-илюстратори.

Предвид заявените цели, изследването в дисертацията се фокусира върху авторски издания за деца (и съответно техните автори-илюстратори), които чрез иновативните си интерпретационни, наративни и стилистични подходи и високите си естетически качества – се открояват като забележимо явление в рамките на немскоезичния книжен пазар. Различността им спрямо преобладаващата посредственост в масовото книгоиздаване се потвърждава от тяхната елитарна популярност, заради която биват многократно преиздавани, коментирани във водещи специализирани периодични и онлайн издания, преведени са на множество чужди езици и са удостоени с най-престижните национални и интернационални награди в областта на художествената илюстрация и детската картинна книга.

Необходимостта от подобно изследване, ясно ориентирано в тази посока, се доказва от наличната до момента литература. На илюстрираните издания за деца и специално на детската картинна книга са посветени определени научни разработки, публикации в специализирани издания и доклади, изнесени в рамките на теоретични семинари и конференции. Не малко полупрофесионални рецензии и коментари са публикувани в пресата и в тематично насочени интернет сайтове и форуми. В своята цялост всички те разглеждат детската картинна книга най-вече като: литературен жанр, предназначен за деца; като печатна медия с приоритетно педагогическо-възпитателна или дидактическа насоченост; като маркетингов продукт,

обусловен от пазарната му реализация и предопределен от психологическите особености и приложно-методически потребности на реципиентната група, с която е обвързан. Що се отнася до изкуствоведски анализ на картинните издания за деца от художествена, естетическа гледна точка и през разбирането им като произведения на изкуството, разработките стават притеснително оскъдни и са ограничени от предварителни уговорки.

Бивайки инициирани, замислени и осъществени в условия на напълно свободен творчески акт от художника-илюстратор – авторските издания за деца са детските картинни книги, които в най-голяма степен се разграничават от педагогически, психологически и комерсиални ограничения и съображения. Тази тяхна независимост ги определя преди всичко като художествена форма, която би следвало да бъде анализирана и осмислена с научните методи на визуалните изкуства, освен с тези на литературознанието, педагогиката и психологията. Акцептирането на авторските издания за деца като художествени произведения, преодолява „маргинализирането“ на детската картинна книга до реципиентно ограничена литературна разновидност и предполага диференциран научен инструментариум за тяхното изследване, който да бъде адекватен на изобразителната им и наративна специфика.

Методологически подходи на изследване

Класификацията и теоретичното формулиране на характерните особености на авторските издания за деца, които ги определят като специфичен художествено-изобразителен жанр (и като специфичен вид книжни издания), изисква да бъдат изследвани от гледни точки с различно естество. С оглед изявяване на типологията, в дисертацията паралелно са използвани историографски, сравнителен наративно-структурен, тематично-интерпретационен, художествено-пластически и стилев метод за анализ, както и подходите на описанието.

Позоваването на наративно-структурния и тематично-интерпретационния метод на изследване дава възможност да бъдат

систематизирани и дефинирани водещите съвременни модели в авторските издания за деца, които са валидни за авангардното развитие на детската картинна книга като цяло и които произтичат от новото разбиране за смисъла, ролята и функцията на художествената илюстрация в нея. Стилистичният изследователски метод разполага реализираните в авторските детски картинни книги изобразителни подходи и пластически изразни средства в разширения контекст на художествени стилове и направления в изкуството, като извежда степента и формите на тяхното влияние. Съгласуването на методологическия инструментариум, от гледна точка на проблема за художествената определеност на авторските издания за деца и диференциацията им от съществуващи ограничителни и прагматични постановки, наложи в някои части на работата да бъдат коментирани и съществуващи исторически, педагогически и психологически постановки. Това се налага заради сложността на обекта на изследване и чрез разграничаването му от тях, се променя изследователският ъгъл към него. Настоящата теоретична разработка проблематизира темата в няколко основни посоки: в плоскостта на променените очаквания за ролята и смисъла на илюстрираните детски издания и тяхната рецепция; на нивото на специфичните за авторските издания за деца интерпретационни и наративно-структурни модели; като тематични, идейни, стилови и художествено-изобразителни параметри в общия контекст на детската картинна книга.

В хода на изложението, под формата на бележки под линия, се въвежда терминологичен апарат, който произтича от спецификата на дизайна на книгата и проблематиката на илюстрацията. Понятиите уточнения са преосмислени и коментирани в контекста на илюстрираните картинни издания като вид художествена дейност. Бележките под линия осъществяват и допълнителна информация, която е от съществено значение, но не участва пряко в основното съдържание на дисертацията: исторически факти; сюжетно или композиционно описание на някои от анализираните авторски издания за деца; кратко изложение на теории, авторски платформи, художествени направления и изобразителни стилове, коментирани в изложението; цитати от интервюта на

водещи художници-илюстратори; престижни награди, с които те са удостоени за илюстративното си творчество и др.

Топографският и хронологически обхват на изследването обхваща авторски издания за деца, реализирани в рамките на немскоезичния книжен пазар, който включва немскоговорещите държави – Федерална република Германия, Република Австрия и голяма част от Конфедерация Швейцария. Синхронизирано законодателство и специални търговски споразумения правят възможно изданията на определено издателство да бъдат разпространявани и продавани на територията и на трите държави едновременно, без посредничеството на търговски разпространител и без необходимост от закупуване на лицензи. Тези условия на практика обединяват отделните национални книжни пазари в един общ – немскоезичният, който е най-големият и съответно, финансово най-мощният в Централна и Западна Европа. Неговият значителен финансов ресурс (произтичащ от големината на книжните тиражи, покупателната способност на населението и традиционно високата книжна култура) – определя висок толеранс към експеримент в областта на илюстрацията и изкуството на книгата, който се реализира най-вече в авторските издания за деца. Това се проявява в изключителното многообразие от новаторски високохудожествени авторски детски картинни книги, чиито първи издания са на немски език, както и в засилен интерес към емблематични чуждоезични такива с цел реализацията им като преводни. На практика изследването и анализът на авторските издания за деца, осъществени именно в рамките на немскоезичния книжен пазар – ще изведе една относително всеобхватна и пълна картина на този вид издания като цяло.

Изследването се разполага в периода 1970 - 2010 г., който се отличава с изключителна динамика по отношение развитието, разпространението и утвърждаването на авторските издания за деца като специфичен вид книжни издания. Експерименталните, изцяло новаторски подходи, реализирани в тях, се превръщат в тенденции, които естетически определят съвременната детска картинна книга и назовават по нов начин смисъла и ролята на художествената

илюстрация в нея. Долната граница е предпоставена от издаването на няколко оригинални и преводни детски картинни издания, които по принцип биват считани за първите проявления на авторските издания за деца и които поставят началото на присъствието им и постепенното им утвърждаване в рамките на немскоезичния книжен пазар. Горната граница е условна и е обвързана с наблюдаван пик в количеството, разнообразието, изключителната популярност и подчертано експерименталната иновативност на реализираните в края на първото десетилетие на ХХІ в. авторски издания за деца. Същевременно тя остава и напълно отворена, тъй като динамиката на процесите при този тип издания остава крайно интензивна и до днес.

Част от приведения доказателствен материал излиза извън заявената времева рамка на изследвания период. Това се налага в случаите когато за определени тези или исторически предпоставки е бил необходим естествен адаптивен период, за да бъдат те реализирани като обективна реалност в книгоиздаването.

Тъй като част от коментираните в дисертацията авторски издания за деца са изчерпани на немскоезичния книжен пазар, *изобразителният материал* бе заснет от мен в Международната библиотека за детско-юношеска литература (Internationale Jugendbibliothek / München) в Мюнхен. Това стана възможно, освен с регулярното професионално съдействие на библиотеката (разпознала в темата на дисертационния труд ценно за архивите си научно изследване), но и със специалната ѝ финансова подкрепа, като на два пъти ми бяха предоставени тримесечни стипендии за изследователска работа. Заснемането в пълен обем на авторските картинни издания позволява анализът да се фокусира както върху конкретно избрани илюстрации, така и върху тяхната последователност и развитието им в целостта на общата книжна композиция.

В своята цялост изследването именно на авторските издания за деца ще позволи да бъдат изведени и формулирани общовалидни тенденции, отнасящи се до съвременното развитие на детската картинна книга и на художествената

илюстрация в нея. Структурата на дисертационния труд, съобразно логиката на поставените цели, е организирана в четири тематично обособени глави.

ГЛАВА I. АВТОРСКИТЕ ИЗДАНИЯ ЗА ДЕЦА КАТО СПЕЦИФИЧНА РАЗНОВИДНОСТ НА КАРТИННАТА КНИГА

Първа глава коментира специфичните композиционни и изобразителни особености на авторските издания за деца, които произтичат от кодексовата форма на картинната книга. Проследява накратко теории, които в хода на историческото им развитие дефинират детските картинни издания в противоречиво колебание – като педагогически, маркетингово и рецепиентно обременена форма на комуникация с възрастово ограничена група ползватели – или като пълноценен жанр на изобразителното изкуство, в който авторските такива представляват негово най-високо художествено проявление.

I. 1. За целите на настоящото изследване е необходимо да бъдат коментирани **специфичните структурни и композиционни особености на авторските издания за деца, които произтичат от кодексовата им форма на картинни книги.** Кодексът представлява книжен блок, състоящ се от сгънати по определен начин книжни листове (книжни коли) и съшити по прегънатата си част. Книжното тяло притежава осезателни пространствени измерения и формира представа за самостоятелно пространство (в материален и имагинерен смисъл), което е алтернативно на реалното, но същевременно и се проектира в него. Скрепването на печатните коли в книжен блок, предполага фиксирана последователност и поредност на отделните страници в книгата. Това поражда една *специфична визуална композиция, която за разлика от тази в кавалетните изобразителни жанрове, не може да бъде видяна и възприета отведнъж и изцяло.* Разгръща се пред погледа на зрителя-читател постепенно и в развитие, което бива дефинирано от времеви и пространствени параметри. *Времевите параметри на книжната композиция се определят от количеството реално време, необходимо за да бъде тя визуално проследена и възприета в пълния брой страници на изданието. Пространствените ѝ параметри се*

определят от наслагването и взаимодействието на всички нейни елементи (структурни и графични) в пълния обем на книжното тяло.

Анализирани са присъщите на кодексовата форма *темпорално-пространствени* особености на книжната композиция, които предоставят *многообразни изобразителни и повествователни възможности* в картинната книга (респективно в авторските издания за деца). *Динамиката на книжната композиция* може да варира – от *равномерна*, равно разчленена – до *ескалираща*, при наличието на смислови и визуални акценти. Тя може да бъде осъществена чрез *учестено наслагване на елементите*, което ускорява нейното развитие, или да е организирана чрез *протяжен композиционен ритъм*, реализиран с паузи, разтегляне, пропадане и повторения във визуалната ѝ структура. Книжната композиция може да бъде разгърната *по посока успоредна и в съответствие с естествената линия на развитие в книгата* (отляво-надясно), или да ѝ се *противопостави с обратно насочване*, което в смислов план поражда впечатление за „съпротивление“, „противодействие“, „конфликт“.

Книжният разтвор придобива различно смислово и визуално въздействие в зависимост от начина на композиране, количеството и мащаба на обектите в него. Дали те са равномерно и балансирано композирани в изобразителното поле на разтвора, или, засилвайки напрежението му, са струпани в определена негова зона. Дали са стабилно, устойчиво разположени в пропорцията на формата, дали са „притиснати“ в ъгъла му или пораждат впечатление, че „изпадат“ от него. Смислови възможности за илюстрацията произтичат и от използването на празното пространство в композицията или обратното – от прекомерното ѝ насищане („задръстване“) с множество изобразителни елементи. По определен начин въздейства малкото като мащаб изображение, „изгубено“ в композиционното пространство, и съвсем по друг голямото, което „подпира“ формата, разрушавайки оптически ограничителната рамка на книжния разтвор.

Книжният разтвор в картинната книга и съответно в авторските издания за деца следва да бъде разгледан и анализиран като *кадър от алтернативна*

реалност, който същевременно е проектиран в реалната пространствена среда. В този случай неговото смислово и композиционно въздействие се различава в зависимост от това дали илюстрацията е ограничена в рамка или е разположена „на живо“. Рамката назовава полето на книжния разтвор като неутрална двуизмерна равнина, разположена между зрителя и изобразената видимост, в която илюстративното изображение осъществява пространствен пробив. Между читателя и визуализираната имагинерна реалност се поражда и поддържа определена дистанция, която го изолира в позиция на страничен наблюдател на сюжетното действие, протичащо пред очите му като върху театрална сцена.

Към специфичните композиционни възможности, произтичащи от структурата на книжния разтвор, принадлежи и *визуалното въздействие на сгъвката*, която в буквален и в преносен смисъл представлява „разделна“, „разграничителна“ линия. Възможно е илюстрацията да преодолява и оптически да „стопява“ границата между лявата и дясната страница, но също така и целенасочено да я подчертава, което се възприема като „противопоставяне“ и „сблъсък“ между разграничените от нея обекти в композицията.

Творческата независимост на художника-илюстратор в ролята му на единствен автор позволява и реализира експериментални, иновативни форми и подходи при генерирането на присъщите на картинните книжни издания композиционни и изобразителни възможности.

I. 2. Настоящият раздел осъществява **преглед на водещи съвременни теории, които определят картинните издания за деца като художествено-изобразителен жанр**, в чийто контекст „авторските“ се явяват **тяхно най-високо художествено проявление**. Дефинирането на естетическата им същност изисква те да бъдат разграничени от масовото закостеняло разбиране за детската картинна книга като цяло. Предвид основната теза заявена в настоящия дисертационен труд – изследването се съсредоточава основно върху съвременни теории, които предоставят аргументи в посока нейното конституиране като художествен обект.

Общият поглед върху съществуващите съвременни теоретични разработки по темата „детска картинна книга“, откроява един определено интердисциплинарен научноизследователски подход, който от разнопосочни изходни точки се опитва да изведе, назове и анализира крайно специфичните особености на тази печатна медия за деца. Тя бива определяна като: „неразривно единство на литература – изобразително изкуство – педагогика – детска психология“ (Кл. Баумгартнер); комплексна цялост, в която текстът и изображението осъществяват своята кодова идентичност, при взаимна обвързаност в знакови системи (П. Ноделман и У. Мобс, които разглеждат картинните издания от семиотична гледна точка).

Дж. Донан дефинира категорично съвременната детска картинна книга като „произведение на изкуството“ – заради динамичното идейно и емоционално въздействие, което тя оказва върху читателя. Нейното уникално художествено начало е разположено в „интензивния диалог между субекта (детето) и обекта (картинното издание)“, който произтича от готовността на реципиента да бъде провокиран и воден от осъществените в нея словесни и визуални импулси. Диалогичното партниране между читателя и картинното книжно издание, излиза далеч отвъд еднозначното възприемане на текстовия и илюстративен наратив и предполага навлизане в дълбочината на многовалентните асоциативни смислови и художествени обвързаности между тях.

Й. Тиле признава липсата на задълбочено и изчерпателно изследване на картинните издания, което да изхожда от разбирането им като художествен обект. Такъв един дефицит е резултат от традиционната дистанцираност на изкуствознанието по отношение тяхната специфична проблематика, вследствие възприемането им като приложно (функционално) изкуство, допълнително утежнено от конкретно фиксиран адресат (детето). Редица *исторически и структурно обусловени ограничителни предпоставки* са изтласкали картинната книга (и в частност илюстрацията) за деца в специфична изолирана зона, извън фокуса на водещи процеси в областта на свободното изкуство. Това са:

определящият вкус на възрастните, които се явяват „цензуриращ“ посредник между картинните издания и детето; трудно преодолимите „носталгично-идилични стереотипи“, утвърдени неоснователно като „илюстрация подходяща за възприемане от деца“; необоснованото дефиниране на детската психология и възприятия като нещо „особено“, което се нуждае от специфично „обслужване“, „предпазване“, „насочване“, „моделиране“; иницирането и осъществяването на картинното издание като „екипен продукт“, зависещ от стиковането на разнопосочни и многопластови обвързаности и интереси в рамките на книжния пазар. Изобретяването на *визуалната идилия* произтича от разбирането на възрастните за „художествена илюстрация, подходяща за възприемане от деца“. В исторически план това се случва през XIX в., когато детските илюстрирани издания се утвърждават като продукт на масовата култура, който отразява потребностите и предпочитанията на масовия вкус. Превръщайки се за повече от столетие в предпочитан и педагогически препоръчителен – *идиличният илюстративен модел* рециклира готови „матрични форми“ на наративно и визуално поведение в картинната книга, които варират само с известни формални модни изменения. В последните десетилетия той бива обосноваван чрез стремежа на възрастните да „предпазят“ детето от ескалиралата, до степен на агресия, динамика на съвременната визуална среда.

При толкова нееднозначни и сложно предпоставени зависимости се налага изводът, че *детската картинна книга може да бъде замислена, генерирана и реализирана като изцяло художествен продукт единствено в случаите, когато художникът се явява във водеща творчески и естетически определяща роля – при пълна независимост от каквито и да било педагогически, психологически или маркетингово-пазарни съображения*. Такива оптимални условия са налице най-вече (ако не и единствено) в авторските издания за деца, в които илюстраторът е единствен автор – инициатор и реализатор на изданието. Авторските картинни книги не са поръчкови, те биват замислени и осъществени извън мрежата от структурни зависимости и без да са обременени от ограничителните исторически наслагвания. Провокиран от

възникнала своя идея и последвал свободния си творчески импулс да я реализира – илюстраторът създава пълноценно произведение на изкуството като използва специфичните възможности на кодексовата книжна форма.

Естетическата определеност и цялост на всички елементи във всички нива на детската картинна книга я дефинират като художествен обект, като художествено произведение. Художествеността е налице тогава, когато в нейната словесно-визуална наративна структура е осъществено единство от най-висш естетически порядък на съдържание и форма (организация на наративното взаимодействие, на цялостната книжна композиция, на илюстрациите, типографията, цветността, материалността). Когато картинното издание, макар и предназначено за деца, въздейства с идейна, смислова и емоционална интензивност, които надграждат и многократно надхвърлят неговата чисто реципиентна насоченост и коректност.

Изложението проследява и **педагогически теории, имащи отношение към картинната книга и илюстрацията за деца**, които са от решаващо значение за **тяхното дефиниране като художествен обект и за естетическото им развитие**. В исторически план, това са постановките и практиките на реформаторската педагогика в Германия от началото на ХХ в. Те са насочени към индивидуалните потребности на детето, в отрицание на съществуващото дотогава репресивно и дисциплиниращо възпитание. Като основен принцип в идейната им платформа е заложена необходимостта от естетическо възпитание на подрастващите, което визира и високото художествено ниво на изданията за деца и на илюстрацията в тях. Изкуството – в смисъла му на естетически опит и преживяване, се превръща в една от целите и критериите за качеството на образователния процес.

Същевременно някои актуални съвременни научни тези ревизират исторически наложилата се представа за „подходящ за деца илюстративен стил“, която произтича от разбирането, че детето притежава едно недоразвито, съответно непълноценно и ограничено от физиологични и психологически дефицити зрение. Жан Пиеже за първи път развива идеята, че децата опознават

света чрез „специфично“ определени форми на визуално и мисловно възприятие. Според Й. Тиле самият Пиеже, а по-късно и неговите последователи – неоснователно подменят понятието „специфично“ с понятието „просто“, и то в смисъла му на „примитивно“ и „опростенческо“. Това поражда погрешна заблуда, която се е утвърдила като педагогическа норма, но се основава на напълно незадоволителни емпирични изследвания и научни доказателства: „митът за опростеното картинно изображение, съответстващо на едно ограничено и неразвито детско визуално възприятие, който и до днес се репродуцира от създателите, ползвателите и теоретиците на илюстрирани картинни издания – не е нищо друго, освен неоснователна идея в главите на педагозите“.

Необратимо утвърдилите се еманципирани форми на възпитание, ориентирани към личностната индивидуалност и развитие на подрастващите – осигуряват независимост на детската картинна книга и илюстрация, като обезсилват и отхвърлят педагогическите ограничения спрямо тях. Въпреки опитите за налагане и установяване на „цензурираща педагогика“, случаите на „творческа независимост“ не са рядкост и могат да бъдат наблюдавани най-вече в авторските издания за деца. По силата на естествената за всеки творец егоцентрична дързост художникът отказва да се идентифицира с предопределената му подчинена роля на визуален изпълнител. Като отхвърля ограничаващите го предписания, илюстраторът автор се разгръща свободно и осъществява пълноценен творчески акт, придаващ на изданието уникалност и единна естетическа цялост.

I. 3. Дисертационният труд съдържа кратка историческа справка, която хронологически проследява появата и развитието на детската илюстрация и картинна книга в рамките на немскоезичния книжен пазар. Предвид заявената основна цел, са коментирани исторически предпоставки, стилове на изобразителното изкуство и отделни художници, които в най-голяма степен повлияват художествения характер на обекта на изследване.

От 1970 г. до днес **в рамките на съвременния немскоезичен книжен пазар авторските книги за деца са се утвърдили като изключително популярен и пазарно успешен книжен продукт.** Придобили са статута на специфичен тип издания, които в най-голяма степен генерират процесите и бележат тенденциите в съвременното развитие на детската картинна книга и художествена илюстрация. Техни автори са водещите съвременни художници-илюстратори – Лео Лиони, Морис Сендак, Квета Пацовска, Янош, Томи Унгерер, Бинете Шрьодер, Роберто Иноченти, Хелме Хайне, Йорг Мюлер, Антъни Браун, Ивен Помо, Волф Ерлбрух, Крис ван Алсбърг, Петер Сис, Джон А. Роу, Грегоар Солотарев, Лизбет Цвергер, Николаус Хайделбах, Юта Бауер, Куинт Буххолц, Ханс де Беер, Маркус Пфистер, Джаки Глайх, Сузане Янсен, Роджър Мело, БЛЕКСБОЛЕКС, АТАК, Надя Буде, Сара Фанели, Кити Кроутър, Ребека Дьотремер, ИЗОЛ, Ювинд Торсетер, Бернардо Карвальо, Беатрис Алеманя, Шон Тан, Ан Хербос и др.

Освен с високата си и безспорна естетическа стойност, определени авторски издания за деца се налагат и като изключително успешен пазарен продукт, което провокира издателски стратегии за мултиплицирането им в серия от издания или дори в отворени във времето библиотечни поредици. Знакови персонажи, станали любими на децата и превърнали се в хит, биват тиражирани под формата на рекламни продукти от най-разнообразно естество, които в някои случаи прерастват в цяла индустрия, съпътстваща книжния първообраз. Широката и непреходна популярност на много от авторските детски картинни книги, налага многократното им преиздаване в допълнителни тиражи и предполага продажбата на множество лицензи за издаването им в превод на чужди езици. В резултат на изключителната тяхна известност, те биват реализирани под формата на телевизионни сериали, пълнометражни игрални или анимационни филми, а в последните години, електронни игри и приложения.

ГЛАВА II. ИНОВАТИВНИ СЛОВЕСНО-ВИЗУАЛНИ НАРАТИВНИ СТРУКТУРИ, РЕАЛИЗИРАНИ В АВТОРСКИ ИЗДАНИЯ ЗА ДЕЦА

В своята цялост втора глава разглежда структурни особености и съвременни теории, определящи словесно-визуалната структура на авторските издания за деца като *специфична драматургична наративна форма, която се разполага в обща територия с другите наративни визуални изкуства* (театъра и киното). От тях произтича алтернативен методологичен инструментариум, който предоставя възможност за диференцирано изследване на уникалната илюстративно-текстова сюжетна повествователност в картинната книга. В хода на анализ на новаторски, изцяло иновативни наративни подходи и структури, реализирани в авторски издания за деца, биват класифицирани, типологизирани и дефинирани наративни модели, които са валидни и за съвременната детска картинна книга като цяло. От особена важност е *постановяването на терминологичен апарат*, който уточнява смисъла и съдържанието на използваните в анализа понятия: „*наратив*“, „*нарация*“, „*наративен*“, „*словесно-визуална наративна структура*“, „*наративен конструкт*“. Изследването на експерименталните наративни структури на емблематични авторски издания за деца извежда съвременното разбиране за новата роля и функция на художествената илюстрация.

II. 1. Дисертационният труд дефинира приоритетно **авторските издания за деца като словесно-визуална наративна структура, което определя тяхната специфична драматургична книжна композиция.** В осъщественият чрез илюстрации и текст сюжетен разказ – паралелно присъстват словесен и визуален наратив, които са смислово и естетически структурирани по определен начин помежду си. Изследването обобщава постановки на автори от различни научни направления, определящи картинната книга като: визуален наративен конструкт (А. Варга); постепенно и последователно развитие на сюжетна линия (Й. Тиле); завършена цялост, която е ограничена от начало и край и е структурирана по определен начин (К. Хикетир); като смислово и естетически овладян, планиран процес на разгръщане на определен сюжет, който протича в

реалното пространство, темпорално бива определен чрез времето, необходимо за неговото възприемане и съпреживяване и същевременно бива определен от втора времева реалност – вътрешната имагинерна темпоралност, която съдържа всяко едно отделно повествование (Е. Лемерт).

Дисертацията се позовава върху научно изследване на Й. Шварц, за да дефинира темпоралното и пространствено сегментиране на визуално-изобразителните и словесно-текстовите реалности в картинната книга, както и възможните зависимости между тях, определяйки ги като „*пред- и изцяло драматургични принципи*“. *Илюстрациите и текста, биват структурирани по определен начин във времето и пространството – веднъж в рамките на сюжетната обвързаност помежду си и втори път – в динамиката на драматургичното си развитие в пълния обем на книжното тяло.* Утвърждава се изводът, че картинните издания и респективно авторските такива, се разполагат *в обща територия с наративните визуални изкуства*, като театъра и киното и следва да бъдат анализирани по-скоро като такива, отколкото като литературен или кавалетно изобразителен жанр.

Драматургичната книжна композиция на авторските издания произтича от кодексовата им форма на картинни книги. Тя представлява ограничена във времето и пространството отсечка, по която в определена последователност и с определена динамика се наслагват като отделни сегменти илюстрации, пасаж текст и всички останали елементи, които изграждат наративната и графична цялост на изданието. Художникът конципира и реализира структура и ритъм на развитие на драматургията в книжната композиция, която произтича и е в съответствие с цялостната му авторска художествена идея за книгата. Определящата роля на илюстратора при генерирането на словесно-визуалната наративна структура на авторските картинни книги, предполага използването на впечатляващо иновативни драматургични подходи в тях.

Съвременната книжна композиция на авторските издания за деца, е силно повлияна от „образния синтаксис“ на кино монтажа и като цяло, от формирането се ново „драматургично виждане“ на днешния зрител и читател.

Тя преодолява статичното възприемане на картинно-изобразителното и го разгръща като поток от образности, многовариантно композиционно организирани помежду си.

Драматургични подходи, използвани в киното, „революционизират“ и характера на самото картинно изображение в книжната илюстрация. Интензивно развитата и многопосочно провокирана съвременна „визуална четивност“ е в състояние да разпознава и разчита сложни наративни и смислови обвързаности, дори между хетерогенни визуални сигнали.

II. 2. Редица съвременни теории предоставят методи за анализ на авторските издания за деца, като специфична словесно-визуална наративна структура. Фактът, че художникът-илюстратор е автор и на текста, поражда едно специфично и характерно най-вече за този тип книжни издания партниране между словесната (текстовата) и визуалната (илюстративната) наративна реалност. В повечето случаи, това партньорство генерира сложни, многовариантни, а често и изцяло експериментални взаимовръзки помежду им, които категорично се различават от традиционно съществуващите при класическия подход на илюстриране на литературен текст. Съвременни научни тези предпоставят алтернативни изследователски подходи (като определенията на Й. Тиле и теории на Р. Рау свързани с филмовото изкуство), които могат да бъдат успешно проектирани върху наративната структура в картинната книга.

Типологическото класифициране на **новаторските изцяло иновативни наративни модели в авторските картинни издания** е базирано върху теоретични разработки на Кр. Метц (свързани с техниката на киномонтажа), които настоящото изследване прилага при анализа на *пространствено-времевите зависимости при изграждане на тяхната словесно-визуалната наративна структура*. Могат да бъдат разграничени няколко основни *нاراتивни подхода* при сегментиране и организация на повествователната и смислова цялост в картинната книга, част от които са възможни и съществуват единствено в авторската.

Хронологическият наративно-структурен подход представлява насочено, постъпателно и при определена хронологическа последователност развитие и разгръщане на текста и илюстрацията в наративната структура на изданието. Той проследява ясно ограничен времеви отрязък, който протича в определено и в различна степен конкретизирано пространство. Сегментирането на словесния и визуален разказ в рамките на повествованието е обосновано и названо като пространствено-времеви параметри. Този *нاراتивен модел* преобладава в класически (традиционно) илюстрираните издания за деца (и картинни книги), в които присъства литературен текст, който сам по себе си представлява самостоятелна наративна даденост.

При **ахронологическият наративно-структурен подход** текстът и илюстрацията изграждат наративна цялост без наличие на темпорално-пространствена определеност и при липса на хронологическа насоченост и последователност. Отделните сегменти в повествователната структура са разположени като еднакво равностойни и без фиксирана поредност помежду им – те могат да бъдат размествани, подменяни, разбърквани, без това да наруши смисловата цялост на изданието. *Ахронологическият наративен модел* присъства единствено в авторските издания за деца. В тях художникът-илюстратор, бивайки необвързан със сюжетността на литературен първообраз, генерира изцяло иновативни наративни форми, които функционират без да бъдат разположени в единна пространствено-времева определеност.

Дескриптивният наративно-структурен подход съществува в случаите, когато текстът и илюстрацията се засичат в наративната равнина от напълно различни изходни точки – без наличието на темпорално-пространствено съответствие и взаимодействие между тях. В този случай е възможно те да бъдат противопоставени във времеви и пространствен конфликт до степен на взаимно отрицание. Текстовата и илюстративната реалност изграждат една единна, отворена като повествование и смислово тълкуване – „дескриптивна мрежа“, която представлява многовариантна и нееднозначна наративна структура, състояща се от самостоятелни словесни твърдения и

визуални сигнали и възможни валенции помежду им. *Дескриптивният наративен модел* не присъства в класическото илюстративно интерпретиране на литературен текст и може да бъде наблюдаван единствено в авторските издания за деца, както и в независими алтернативни издания за възрастни.

За *линейно-наративния структурен подход* водещо е наличието на единна фабула, която излага и проследява случки и събития в хронологическа последователност и логическа зависимост. В наративната цялост на книжното издание текстът и илюстрацията провеждат еднопосочна сюжетна линия (или няколко паралелни такива), която е ограничена времево и пространствено от начало и край.

В рамките на линейно-наративния подход някои авторски издания за деца използват *иновативни драматургични прийоми*, които произтичат от театъра и най-вече от киното. Такива са: *визуалният пролог (епилог)*; провеждане на няколко *паралелни визуални линии на повествование*; *темпорално разтегляне на сюжетното действие*, чрез сегментирането му в серия поредни илюстрации; *сгъстяване на визуалното сюжетно действие* и прекъсването му чрез *стопкадър*.

Алтернативно-наративният структурен подход генерира отворена темпорално-пространствена зависимост между текста и илюстрацията, която не е непременно успоредна или еднопосочно линейна. Възможно е при тяхното сегментиране в рамките на наративната структура на изданието, помежду им да се обособят времеви и пространствени размествания, несъответствия, пропадания, обрати или противоречия. *Алтернативно-наративният модел* присъства най-вече в авторските издания за деца. Това в пълна степен важи за неговото крайно проявление, при което текстът и илюстрацията пораждат наративна цялост, бивайки напълно освободени от времеви и пространствени обвързаности помежду си. Такъв крайно нетрадиционен повествователен подход е възможен единствено в контекста на единен авторски замисъл, при който словесното и визуалното се генерират едновременно, като се допълват и

ограничават взаимно до степен да не притежават наративна самостоятелност извън рамките на конкретната авторска картинна книга.

II. 3. Настоящият раздел от дисертационния труд провежда **сравнителен наративно-структурен анализ на експерименталните форми на взаимодействие между текст и илюстрация във водещи авторски издания за деца**, които използват иновативни словесно-визуални наративни структури като средство за смислово и художествено въздействие. Преобладаващото в тях предпочитание към *нееднолинейни, отворено структурирани наративни форми* – извежда *изцяло нови наративни модели в съвременната детска картинна книга*. Утвърждава се разбирането, че под „истинност“ в съвременната илюстрация и в детската картинна книга вече категорично не се разбира „директно отразяване на реално съществуващото“ или буквално възпроизвеждане на литературния образ. Художествената истина може да бъде осъществена единствено чрез разрушаване на консервативни естетически форми и традиционно наложени повествователни модели – чрез напрежение, противоречие и разслояване на смисловите и наративни нива в художественото произведение, респективно в картинното книжно издание. Авторството на художника-илюстратор и по отношение на текста в авторските издания за деца, предполага тяхната смислова и повествователна амбивалентност чрез възможността за свободно интерпретационно „жонглиране“ с взаимовръзките между словесното и визуалното.

Проведеният наративно-структурен анализ *типологизира и дефинира алтернативни наративни модели, които съществуват единствено в авторски издания за деца (и за възрастни): хронологически определен линейно-нاراتивен подход, при който текстът напълно липсва* и такъв, *в който текстът не притежава наративна цялост и няма литературна самостоятелност*; генериране на словесния и визуалния наратив всеки път наново чрез „*принципа на ротативката*“; *противопоставяне на текста и илюстрацията в пълно взаимно отрицание* или тяхното съотнасяне при

присъствие и едновременно развитие на няколко словесно-визуални наративни пласта.

От изключително значение за настоящото изследване са авторските издания за деца, притежаващи *ахронологическа дескриптивна алтернативно-наративна структура, която не съдържа текст*; тези с *преобърнатата словесно-визуална наративна зависимост, при която текстът се създава по илюстрацията* и авторските картинни книги с *изцяло смислово отворена наративна обвързаност между текстова и илюстративната реалност*. Техните изцяло иновативни наративни модели разширяват на практика неограничено територията на сюжетно, смислово и художествено взаимодействие между словесното и визуалното в сложния интегритет на съвременните илюстрирани книжни издания. Определящо е значението им при извеждане и дефиниране на актуалното ново разбиране за смисъла и функцията на художествената илюстрация, която в хода на своето историческо развитие като самостоеен художествено-изобразителен жанр – е надградила и отдавна преодоляла безпретенциозното първоначално очакване да „осветли“ визуално литературния текст.

Осъщественият във втора глава на дисертацията сравнителен анализ изследва уникалните словесно-визуални наративни структури на общо 28 авторски издания за деца, чиито създатели са 19 художници-илюстратори. В контекста на разглежданата проблематика, са коментирани накратко и други 27 авторски детски картинни книги.

ГЛАВА III. ХУДОЖЕСТВЕНА ИНТЕРПРЕТАЦИЯ НА ОБЩОЧОВЕШКИ ЗНАЧИМИ ТЕМИ В АВТОРСКИТЕ ИЗДАНИЯ ЗА ДЕЦА

III. 1. Ангажираността на авторските издания за деца с общочовешки значими теми е основна тяхна специфика, която определя високата им художествена стойност и смислова значимост. Настъпилото на немскоезичния книжен пазар след 1970 г. впечатляващо тематично многообразие в детските картинни издания произтича от преодоляването на

носталгично-идиличното поведение на възрастните в комуникацията с детето, което се заражда през XIX в. и се установява като преобладаваща норма за повече от столетие. Като въвеждат дълго табуизирани за детската възрастова група теми – *именно авторските издания за деца изиграват решаващата роля в процеса на тематично разкрепостяване, на смислово задълбочаване и утвърждаване на детската картинна книга като значима художествена реалност.* В условията на тяхното изцяло авторско, творческо конципиране те осъществяват един равностоен диалог, в който илюстраторът автор разпознава малкия читател като пълноценен партньор. Тази равнопоставеност напълно естествено въвежда в общуването с детето всички онези теми, които искрено вълнуват самия художник със своята актуалност и общочовешка значимост.

Изследването проследява в исторически план предпоставките наложили идиличния, изолиран от проблематиката на реалния живот тематичен подход като основен, ако не и единствен, в масовата илюстрация за деца. Изкуствено щадящият детската психика илюстративен режим на О. Плетч се утвърждава като преобладаващ педагогически модел. Дори и днес, в условията на неовладяна ескалация на социални, екологични и политически проблеми, той „запазва своята привлекателност за възрастните чрез утопията си за свободно от напрежение и проблеми пространство, с което се идентифицира погрешно детството“. Оттук произтича едно основно и преповтарящо се в омагьосан кръг противоречие. Педагогиката признава като безспорна ролята на процеса на визуално възприятие и съответно на визуалните изображения при социализацията на детето. Но същевременно илюстрацията бива припозната като „безспорно полезна“ единствено в случаите, когато „щадящо“ подменя действителността, заменя я с полуистина, ако не и директно с лъжа.

Неофициалният консенсус между педагози, възпитатели, родители, издатели и маркетингови стратегии е наложил забрана над едни от най-значимите и актуални общочовешки теми, превръщайки ги в табу за детските картинни издания. Тази цензура е в достатъчна степен ефективна за да изолира картинната книга от тематичната динамика на съвременното, но същевременно е

напълно безпомощна да проведе същата ограничителна политика и спрямо телевизията, киното, масмедията и компютърните игри. През тях във ползрението на децата нахлуват образи на войната, смъртта, насилието, терора, на глад, политически и социален гнет – които често са напълно натуралистични. Тези агресивни визуални сигнали остават в детското съзнание фрагментарни, извън контекста на първопричини и зависимости. На практика съвременните подрастващи отрано живеят с визуални представи за обществените конфликти и катастрофи. Тяхното табуизиране единствено в детските илюстрирани издания води до два напълно негативни резултата: преставайки да бъде актуална, картинната книга излиза все по-встрани от реалните интереси на детето и се *пропуска шанса травматичните теми да бъдат въведени в диалог чрез средствата и възможностите на медия, която е конкретно адресирана към него.*

От началото на 70-те години на XX в. и в рамките на целия изследван период, на немскоезичния книжен пазар са реализирани редица авторски издания за деца (оригинални и преводни), които „дръзват“ да интерпретират темите табу, превръщайки се в обществено събитие и пазарен хит. Творчески независимият илюстратор автор естествено въвежда цензурираната от педагозите проблематика, като я разполага в одухотворен диалог с малкия читател. Специфичната словесно-визуална структура на картинната книга, която предоставя множество алтернативни наративни и изобразителни възможности, бива успешно използвана за задълбочено диалогизиране на болезнени теми, чрез адекватна за детската психика и разбиране художествена интерпретация. Интерпретативните подходи на художниците провокират индивидуално отношение у децата, с което на практика се осъществява тяхната личностна идентификация и социализация. Тематичната ангажираност постепенно се утвърждава като водеща съвременна тенденция, която определя като цяло смисъла и функцията на картинната книга и илюстрацията за деца – поражда и принципино нови очаквания за тяхната роля и художествено ниво. Съвременното разбиране ревизира напълно остарялата определеност на илюстрираното детско

издание като продукт на масовата култура и я заменя с изисквания като към пълноценна художествена творба.

Революционните авторски издания, които като цяло оказват решаващо влияние върху тематичното разкрепостяване на детската картинна книга, се противопоставят на съществуващите авторитарни, унифициращи педагогически модели на възпитание и утвърждават като естествено право на детската личност нейната физическа, психологическа и емоционална автономност.

III. 2. Проведеният сравнителен анализ на художествени интерпретации на общочовешки значими теми във водещи авторски издания за деца (превърнали се в събитие за немскоезичния книжен пазар) – разграничава и изследва индивидуалните подходи на отделни художници-илюстратори, които извеждат картинната книга като художествено произведение, по своему значимо със степента на своето тематично, идейно и духовно въздействие.

Чрез ескалираща наративна динамика и експериментални художествено-изобразителни средства авторски издания за деца позиционират **темата за смъртта** в нейния реален екзистенциален и метафизичен философски контекст. Създадените от художниците автори нови словесно-визуални наративни структури обясняват явлението в разширения контекст на приемственост между поколенията и като част от естеството на непрекъснатия кръговрат в логиката на живота. В нито една от тези художествени интерпретации илюстраторът не опитва да подмени за детето истината и да компенсира болката от загубата на близък чрез заблуждаващи твърдения или чрез неоснователни предположения за онова, което се разполага отвъд смъртта (В. Ерлбрух, „Патицата, Смъртта и лалето“; К. Кроутър, „Посещението на малката Смърт“; Й. Торсетер, „Прегръдката на татко е лодка“ и др.).

Особено отбягвана тема в детската книга е тази за **хората и децата в неравностойно положение (с физически, психически или ментални увреждания)**, по която именно авторски картинни издания реализират едни от най-задълбочените смислово и емоционално въздействащи интерпретационни

подходи. Те са резултат от потребността на художника да назове болезнените въпроси, произтичащи от актуалността на проблема в реалното ежедневие на част от подрастващите и да потърси възможни техни отговори. Първоначално чисто личното авторско намерение, с времето бива споделено и подкрепено и от педагози и възпитатели. Превръща се в официално формулирана издателска политика, която използва наративните и изобразителни възможности на картинната книга за да запълни притеснителната празнина по темата в диалога на възрастните с детето читател (Б. Мюлер, „Планетата на Вили“; Гр. Солотарев, „Зайчето с ролкови ботуши“; Н. Хайделбах, „Слонска среща“; М. Балтшайт, „Лисицата, която загуби разума си“; Ш. Тан, „Червеното дърво“; К. Ванмехелен, „Юл“ и др.).

Възможността *войната* да бъде индиректно интерпретирана като условен двустранен конфликт, извън конкретността на исторически факти, я разполага като мотив сравнително отдавна в детските картинни книги. Нейното изобразяване обаче, в контекста на историческата достоверност я табуизира също както други теми, избягвани за дълъг период от време в илюстрацията за деца. В авторските издания, ангажирани с темата за войната, се наблюдават два основни художествени интерпретативни подхода: визуализиране на военния конфликт чрез метафорични изразни средства или чрез нефилтрирани през метафората илюстративни изображения, които осъществяват директен образ на неговата жестокост и трагизъм (Н. Попов, „Защо?“; Т. Унгерер; „Синият облак“; Ш. Тан, „Мемориалът“; Л. Гор, „Спящото момче“; Т. Унгерер, „Ото“; Ш. Тан, „Нова земя“; Кл. Дубюс, „Аким бяга“; Р. Иноченти, „Роза Вайс“ и „Една къща разказва“ и др.).

Авторските издания за деца са онези, чрез които *темата за Холокоста* се разполага в картинната книга. Поради неговата комплексност и мащаби, въпросът за масовия геноцид на евреите по времето на Втората световна война остава и за възрастните труден за диалогизиране исторически факт. Във визуално отношение основният проблем се състои в демоничния и неразбираем за нормалната човешка психика натурализъм на напълно автентичните

изображения от концлагерите и еврейските гета. Необходим е бил относително дълъг период от време, през който множество фотоизложби, художествени и документални филми да „адаптират“ визуалната поносимост на съвременния зрител към екстремната реалност, свързана с проявленията на фашизма. В най-общ план художествените интерпретации в авторски картинни издания осъществяват два основни наративни и изобразителни подхода: документално-реалистичен и емоционално-експресивен, които разполагат Холокоста в актуализиран и надграден контекст – отвъд единствено коректната историческа информация. Емоционалният дискомфорт, произтичащ от темата, провокира въпроси у детето, имащи за цел да генерират глобално разбиране и да изградят лично отношение към историческия факт на националсоциализма в Германия и към крайния национализъм изобщо (Р. Иноченти, „Роза Вайс“; Ж. Рапапорт, „Моят дядо“ и „Ита Роуз“; М. Сендак, „Бръндибер“ и др.). Смесово обвързани с Холокоста са и *темите за расизма и ксенофобията* (Й. Мюлер, „Какво ще правите ако дойде черният човек?“; А. Гредер, „Островът“; Ж. Рапапорт, „Човекът“ и др.).

Като използват иновативни, предимно метафорични художествени интерпретационни подходи, редица авторски издания за деца се ангажират с *темата за политическия терор и тоталитаризма, с комунистическите режими*. Някои от тях използват изобразителен принцип, който смислово произтича от стремежа на всеки един тоталитарен режим да унифицира обществото, като потисне индивидуалността и я слее в безлична сива маса. При други художествената реалност е изградена изцяло на принципа на наративното и визуално противопоставяне. Дискурс, представляващ смислова рефлексия, която произтича от политическото и териториално разделение на Европа по времето на Желязната завеса и която определя идеологията на Студената война. Личната свобода, възможна единствено в мечтите, е противопоставена на тоталитарната власт, която налага изцяло ограничителен режим над индивида. Свободното изкуство е противопоставено на клишираната идеологическа пропаганда. Шизофренично е конфронтирането между автономната личност и

задължителната масова идеологическа норма (Т. Унгерер, „Лунният човек“; Й. Мюлер „Хората от морето“; Н. Хайделбах, „Кралица Гизела“; Дж. Роу, „Усмивките са забранени“; Г. Щилер, „Червената къща в един малък град“; П. Сис, „Стената“ и др.).

Бедността и социалната несправедливост формално присъстват отдавна като теми в детската картинна книга и илюстрация. Това присъствие обаче е подвеждащо филтрирано през зародилото се през XIX в. и станало популярно в Европа жанрово направление „естетика на бедността“ представляващо изкуствено естетизирана подмяна на действителността. За разлика от проявления на изобразителното изкуство, при които стилистичните подходи на реализма изострят чертите на конфликтната социална проблематика, то педагогически обременените книжни издания за деца я атрофират до привлекателна картинност и умилителен бърбреж по темата. Реализираните в авторски издания за деца експериментални, аналитични и мащабно въздействащи нови интерпретационни подходи преодоляват тривиалността на „апелативно морализаторските“ украсителни модели, наложили се в детската книга. Това позволява значимите теми за бедността и социалната несправедливост да бъдат разгърнати в своята комплексна пълнота и реална проблематика, до степен на ясно разпознаваема **критика на съвременния обществен и социален ред** (Т. Унгерер, „Алумете“; Й. Мюлер, „Храбрият оловен войник“; А. Браун, „Хензел и Гретел“; Р. Иноченти, „Момичето в червено“ и др.).

Редица водещи авторски детски картинни книги интерпретират по забележително художествен и същевременно интелектуално достъпен начин екзистенциалния процес на **търсене, осъзнаване и утвърждаване на собствената уникална идентичност**. Като част от възможните отговори на фундаменталния кантиански въпрос: „Защо човек се ражда на този свят?“, авторски издания диалогизират по нов начин и теми като любовта, самотата, относителността на понятията голям – малък, силен – слаб, значим – незначителен, преходността на силата чрез власт, притежанието на талант,

който те прави стойностен и неповторим, и пр. (В. Ерлбрух, „Големият въпрос“; К. Кроутър, „Малкият човек и Бог“; авторски картинни книги на илюстраторите Л. Лиони, Т. Унгерер, Х. Хайне, Дж. Роу, Гр. Солотарев и др.).

Чрез художествен цитат на емблематични образци от историята на визуалните изкуства или в рамките на сюжетния си контекст, някои *авторски издания въвеждат детето читател, в света на науката и изкуствата*. Развивайки се динамично във времето, тази тематична ниша се утвърждава като все по-значима територия в областта на детските картинни книги, реализирани в рамките на немскоезичния книжен пазар. В тях художникът автор реализира информационни мостове, които пренасочват повествованието отвъд забавлението и въвеждат проблематика от областта на науката и изкуствата. Уникалното в случая е, че образователното ориентиране на тематичния периметър се осъществява не чрез традиционната форма на научнопопулярните дидактични издания, а чрез използването на принципно нов – изцяло художествен наративен метод, който съдържа в себе си познавателни нива (П. Сис, „Дървото на живота“; художествено-дидактичните авторски детски картинни книги на И. Лухт; А. Браун, „Игра с форми“, „Вили художникът“ и „Вили мечтателят“; Р. Иноченти, „Хотел Носталгия“; преводните авторски издания за деца на издателство „Артебамбини“, посветени на значими художници и направления в историята на изобразителното изкуство и др.).

В своята цялост тематично-интерпретационният анализ обхваща: 8 основни теми (както и такива, произтичащи от тях); изследвани са общо 37 авторски издания за деца на 21 съвременни водещи художници-илюстратори. В контекста на различните теми са коментирани накратко други общо 103 авторски картинни книги.

ГЛАВА IV. СЪВРЕМЕННИ ХУДОЖЕСТВЕНО-ИЗОБРАЗИТЕЛНИ ТЕНДЕНЦИИ И СТИЛИСТИЧНА ОПРЕДЕЛЕНОСТ НА ИЛЮСТРАЦИЯТА В АВТОРСКИ ИЗДАНИЯ ЗА ДЕЦА

Четвърта глава от дисертационния труд осъществява стилистичен анализ на авторски картинни книги, който извежда водещи изобразителни и художествено-пластически тенденции, явяващи се в максимална степен актуални за съвременното развитие на илюстрацията за деца. Разглежда в каква степен и в каква форма определени художествени стилове и направления в съвременното изкуство оказват влияние върху стилистиката на илюстративни подходи, реализирани в авторски издания за деца.

IV. 1. В контекста на поставените цели, изложението прави **преглед на някои съвременни теоретични разработки, свързани със стилистичната обвързаност на илюстрацията в детските картинни издания с художествени направления в изобразителното изкуство.** На преобладаващото разбиране, че поради своята функционална обремененост, картинната книга и илюстрацията за деца остават отдалечени и встрани от водещите процеси в развитието на съвременното изобразително изкуство (едно такова ограничено определение може да бъде прието като неточно и дори като подвеждащо, тъй като естетическата им форма и техният художествен потенциал биват твърде рядко и недостатъчно задълбочено анализирани в съществуващата специализирана литература) – се противопоставят научни изследвания на А. Боду, който категорично счита, че те „представяват преди всичко и най-вече художествени проявления на визуалното изкуство“ и като такива е невъзможно да бъдат разглеждани в изолация от идейния и стилистичен контекст на направленията в съвременното изкуство.

Коментирайки определени „авангардни“ проявления в историята на детската картинна книга, Й. Тиле допуска, че произтичащите от свободното изкуство стилистични тенденции проникват в нея чрез художници, които работят и в други изобразителни жанрове, например в живописата, приложната графика или рекламата. В този случай илюстраторите притежават и успяват да запазят „дистанция спрямо изобразителните норми, установили се в детската книга“. *Осъщественото в дисертацията наративно-структурно, тематично и формално изследване на авторските издания за деца – извежда и доказва*

фундаментално различна и не по-малко основателна теза за възможното тяхно конституиране като изцяло художествени обекти. Активирането на илюстратора като единствен автор на идейната и естетическа концепция на детската картинна книга – осигурява онази нужна „дистанция“ (спрямо масово възпроизвежданите визуални стереотипи), която е в състояние да генерира и реализира произведение на изкуството. В този случай, наличието на изцяло свободен творчески акт преодолява тривиалността на тиражираните инертни подходи в детската книга и илюстрация.

Провежданите визуално-стилистични експерименти в авторските издания се конфронтират с „опростенческият подход“ (използването на формални естетически принципи; предпочитание към смислово и емоционално неангажиращото „безопасно“ изображение; умилително-сладникавия стереотип), който неоснователно елементаризира „изкуството, предназначено за деца“. През последните петдесет години *детската илюстрация се утвърждава безспорно като специфична художествена форма в рамките на изобразителното изкуство*. Както всеки друг жанр и тя използва характерните за нея пластически език и възможности с крайната цел да осъществи значими естетически и духовни послания. В двойствена ситуация – паралелно присъствие на безспорно стойностни обекти наред с такива, които имитативно подменят реалната художествена същност – са разположени и всички останали визуални жанрове в територията на свободното изкуство. Затова би било напълно необосновано и погрешно единствено илюстрацията (в частност тази за деца) да се поставя и разглежда в изолация от процесите в развитието на „голямото“ изкуство. Представлявайки пълноценна художествена реалност, тя се разполага като естествена част от общата динамика на пораждање и развитие на концептуални платформи и изобразителни стилове. И съобразно нейната специфика те ѝ оказват определено влияние.

IV. 2. Осъщественият в четвърта глава художествено-пластически и стилистичен анализ на авторски издания за деца – изследва идейната и естетическа обвързаност на илюстрацията в тях с направления в съвременното

изобразително изкуство. Това позволява да бъдат типологизирани и формулирани някои основни за този вид книжни издания художествени принципи и стилистични тенденции. Като цяло реализираните на немскоезичния книжен пазар в периода 1970 - 2010 г. детски картинни книги претърпяват едно крайно динамично и изключително многообразно развитие като художествен продукт. Въпреки това, стилистичната актуалност на съвременната илюстрация за деца остава концентрирана най-вече в авторските издания, които в най-голяма степен са независими от педагогически съображения и комерсиална насоченост. Определени от личните естетически предпочитания на художника, единствен автор – тези издания представляват естествено проявление, или най-малкото са отглас, на конкретни художествени стилове в съвременното изобразително изкуство. В рамките на заявения период се открояват като водещи редица илюстратори, създатели на авторски издания за деца, чието творчество е идейно и естетически повлияно от определени стилистични направления.

За разлика от широко разпространеното използване на чисто формални експресионистични рисунъчни белези – изследването в дисертацията е фокусирано върху съвременни илюстратори и илюстративни подходи, при които **експресионизмът (неоекспресионизмът)** се заявява като художествен метод (Гр. Солотарев, Ж. Рапапорт, Ю. Бауер, Р. Арай и др.). В този случай експресията произтича от съдържанието и смисъла на авторското издание като художествена творба и е резултат на цялостната идейна и естетическа платформа на художника автор. *Илюстрацията*, макар и предназначена за деца, възприема и на практика осъществява водещата за експресионизма идея, че същественото в изкуството не е подражанието на природата, а изразът на чувства чрез цветове и линии, но не успява „да достигне до пълно пречистване, като изхвърли от себе си всички сюжети и мотиви“. Експресивната динамика бива разчетена от детето читател не като визуален наратив, а като изцяло емоционални и духовни пулсации. *Илюстративното изображение надгражда функцията си на картинен разказ и се превръща в художествено произведение,*

което реализира по-скоро духовно съдържание, отколкото сюжетно-повествователно.

Отгласи на направлението **Нова предметност** (Нова вещественост) могат да бъдат разпознати в стилистичната определеност на редица авторски издания за деца и характеризират като цяло творчеството на някои водещи съвременни германски художници-илюстратори (Н. Хайделбах, С. Янсен и др.). *Реалистичният стил на изобразяване в илюстрацията, съчетан с гротеската и експресивната деформация като изразни средства – притежава ясно изразен политически ориентиран фокус и е критично насочен към проблемната среда, която обитават подрастващите.* Експресивният гротесков реализъм визуализира реалност, която е „брутална, напълно лишена от сантименталност и се противопоставя на всякаква идеализация“, а използваната естетика на „грозното“ утвърждава реалния образ на съвременното дете, конфронтирайки се с клишираната представа за „детински сладникавото и умилителното“.

В авторски издания за деца могат да бъдат наблюдавани **форми на влияние на конструктивизма и абстракционизма**, които в някои случаи достигат до геометрична абстракция, граничеща с пиктограма (Ел Лисицки, Л. Лиони, В. Лаватèр, Кв. Пацòвска). Противно на ултимативното педагогическо предписание за „недвусмислено разпознаваема образност“ в детската книга – в авторската илюстрация за деца съществуват ярки примери за нефигуративен изобразителен подход, при който образите са изцяло лишени от наподобителност по отношение на познатата зрима среда. *Единствената разлика с формите на проявление на абстракционизма в свободното изкуство е, че абстрактните илюстративни изображения, които са предназначени за детската публика, запазват в определена степен разпознаваема сюжетност и подлежат на визуален прочит.* Крайната интелектуална цел на абстракционизма, прокламираща „изкуство със самостоятелно звучене“, е неприложима в словесно-визуалната наративна структура на картинните издания и влиза в противоречие с тяхната функционална насоченост. *Преодоляването на натурно-наподобителните изобразителни подходи*

разгръща широко „фантазно игрово поле“, в което малкият читател се разполага чрез индивидуалните си асоциации и визуални представи.

Както в свободното изкуство, така и в авторските детски картинни издания **попартът** се изразява в по-задълбоченото и интерпретационно насочено наблюдение на предметния свят в неговата вещественост и битийност. *Непретенциозното, ежедневно, масовото – изведени от реалния им функционален контекст, се заявяват като наративен потенциал и се утвърждават като идейна и естетическа мярка. Изпълнявайки вменения ът от педагогиката ангажимент да отразява буквално света на детето, в детската картинна книга винаги е присъствал тривиалният предметен свят, взет директно от ежедневието. Но едва през смисловия и интерпретационен екскурс на попарта този предметен свят преодолява функцията си на формален пълнеж в илюстративната композиция или на произтичащ от сюжета визуален бърбреж и се превръща във водеща художествена и сюжетно-повествователна реалност (Ю. Спон, Х. Еделман, Г. Щилер, Н. Клавелюкс, АТАК). Подобно на свободното изкуство и в книжната графика биват приобщени изобразителни, наративни и драматургични форми, произтичащи от комикса и масмедияте, които попартът припознава и репликира като сигнали на популярната култура. В илюстрацията за деца това стилистично направление извежда „неонаивистични“ изобразителни подходи, концептуално разположени в контекста на примитивния масов вкус, като ги съчетава с декоративна образност, произтичаща от натрапчивите рекламни стратегии. Визуално това се изразява в лишено от перспективни изменения „фронтално и статично изграждане на композицията, както и в първична, ярка цветност“.*

Сюрреализмът е ясно разпознаваем и широко разпространен в художествената илюстрация на много авторски издания за деца и определя творчеството на редица водещи съвременни художници-илюстратори (А. Браун, Ш. Тан, К. Буххолц, Кр. ван Алсбърг и др.). Както и в свободното изобразително изкуство, *сюрреалистичните илюстративни подходи обикновено се осъществяват чрез близка до натурата изобразителна реалност, която е*

парадоксално променена, деформирана от експонираните в нея психологически или емоционални състояния на протагонистите. Друга възможност за въвеждане на сюрреалистичното в илюстративното изображение е визуалната реалност, в която са нарушени нормалните причинно-следствени връзки. Освен забавни, такива илюстрации са нееднозначни като наративни кодове и смислови послания, поради което изискват задълбочено интелектуално осмисляне, тълкуване и разбиране от страна на детето зрител. Сами по себе си те притежават изключително силно въздействащ и ангажиращ вниманието визуален наратив, който в голяма степен се оказва самодостатъчен в комуникацията с читателя и не се нуждае от разяснително партниране с текст. Като позволява паралелното разгръщане на алтернативни реалности, сюрреализмът реализира на практика и водещия принцип на постмодернизма в детските картинни издания – преодоляване на еднозначно дефинираната форма в изкуството чрез нейното плуралистично разслояване и възприемане. За разлика от развитието на стилистичното направление в свободното изкуство, което достига близки до абстракцията форми – сюрреалността в художествената илюстрация за деца остава свързана с конкретно разпознаваема фигуративност.

Специфична форма на присъствие на сюрреалното в авторски издания за деца е визуалният цитат на класически произведения (картини) на сюрреализма, използван в сюжетния контекст на илюстрацията, или репликиран от нея.

За да бъде обоснован подборът на коментираните в дисертацията водещи художници-илюстратори, чието творчество е стилистично обвързано с **различни направления на реализма** – изследването прави ясно разграничение между „реалистичното“ като изобразителен подход и „реализмът“ като художествен метод. „Реалистичното“ може да бъде дефинирано като *изобразителен подход*, който произтича от натурата и е в максимална степен близък до нея, възпроизвеждайки визуално видимата реалност. *Реализмът като художествен метод* е идейно мотивиран художествен стил, който чрез реалистични изразни средства поражда картина на обществените отношения, на

техните противоречия и конфликти. В този случай реалистичният изобразителен подход не е просто вярно възпроизвеждане на реалността, а представлява интерпретативен метод за нейното осмисляне и насищане с политически или обществено-социален контекст. Реалистичната илюстрация за деца е относително широко и повсеместно разпространена, поради приемането ѝ от педагозите, издателите и широката публика като „полезна“ – буквално изобразителна и еднозначна като смисъл (т.е. безпроблемна за визуално и смислово възприятие). Реализмът обаче като авторски осъзнат и контекстуално използван художествен метод в илюстрацията – е определящ за творчеството на неголям брой художници-илюстратори, повечето от които са създатели на авторски издания за деца (Й. Мюлер, Р. Иноченти, К. Буххолц и др.). Използваното от тях *богато многообразие от хиперреалистични и фотореалистични изобразителни подходи, са не просто буквален и имитативен по отношение на съществуващата действителност преразказ, а средство да бъдат излъчени значими авторски идеи, провокиращи естетическо и емоционално съпреживяване у детето читател.* Това определя техния илюстративен стил като *„интерпретиращ реализъм“*, който ескалира изобразяването на познатата видима реалност до степен на смислово послание. Широко разпространената се „екстремна“ реалистична образност, е и целенасочено търсена форма за конкурентоспособност на илюстрацията за деца по отношение на все по-атраktivната и мощно въздействаща визуалност в киното, анимацията и електронните игри.

Като *основен художествен принцип в съвременната художествена илюстрация може да бъде определено нейното медиализиране*, изразяващо се в проникването на драматургични, пространствени и композиционни прийоми, които произтичат от киното и телевизията (Ив. Помо, Й. Мюлер, Ал. Жарден). Във фокуса се разполага случайно уловеният „репортажен кадър“, който изключва преднамерената, инсценирана подредба на композиционното решение. Хармонично балансираната „застинала“ композиция на класическата илюстрация, бива заменена от дебалансирана композиционна структура, с

присъствието на елементи, които се „врязват“, „изпадат“ от нея или „разрушават“ ограничителната рамка на книжния формат. В поредността на илюстративните изображения протича динамична смяна на гледни точки, а отделните композиции изглеждат като кадри, засечени от обектива на кинокамера. Присъствието на необичайни гледни точки в илюстрациите, обуславя съответно наличието на екстремни ракурси и силни перспективни изменения на пространството в тях. Изобразителната дистанция се използва в най-широка амплитуда – от крайно отдалечено, панорамно изображение – до силно „зумирани“ елементи, които сякаш изскачат от картинното поле и създават на зрителя впечатлението, че е „обгърнат“ от него. Интермедиялните драматургични прийоми „форсират езика на илюстративното изображение“, пораждайки визуално напрежение и усещане, че читателят е „въвлечен“ в сюжетното действие. Това е най-характерната отлика на съвременната илюстрация от класическата, при която зрителят остава изолиран като страничен наблюдател и проследява от голяма дистанция, протичащото като на театрална сцена повествование.

В рамките на стилистичното изследване са анализирани художествено-пластическите подходи в творчеството на 22 съвременни водещи художници-илюстратори, като са коментирани общо 37 (и други 53 накратко) авторски издания за деца.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Основно значение за изследването имат изложените в него съвременни теоретични разработки, които ревизират, а в някои случаи напълно отричат съществуващи консервативни педагогически постулати и такива, свързани с психологията на детското възприятие. Разположеният в изцяло актуален контекст анализ в дисертационния труд очертава широк спектър от изводи, които *утвърждават авторските издания за деца като специфичен вид книжни издания и според присъщи единствено на тях структурни и художествено-изобразителни възможности – като специфичен жанр в областта на*

визуалните изкуства. Макар формално авторските издания да представляват детски картинни книги, тяхната определяща характеристика е фактът, че художникът-илюстратор е единствен автор – едновременно на илюстрациите и на текста, на цялостната идейна и художествена концепция, единствен създател и реализатор на словесно-визуалната им наративна структура. Тази тяхна уникална отличителна особеност поражда естествен толеранс към експеримент, който позволява да бъдат генерирани и осъществени изцяло новаторски подходи, решително преодоляващи тривиалното възпроизвеждане на закостенели педагогически и маркетингови разбирания и представи в областта на книгоиздаването за деца. Изследването доказва, че именно *авторските издания* *задоволяват в най-голяма степен нарасналата необходимост от алтернативни изразни форми, които, развивайки се устойчиво във времето, се утвърждават като иновативни тематични, сюжетно-повествователни и естетически модели, формиращи съвременните тенденции в развитието на детската картинна книга и на художествената илюстрация като цяло.* Експерименталните авторски книги (оригинални и преводни) се разполагат трайно и придобиват изключителна популярност в рамките на немскоезичния книжен пазар. *Преобладаващата част от водещите съвременни германски и световни художници-илюстратори са създатели предимно или само на авторски издания за деца.* Потвърждение на това е фактът, че в периода от 1970 до 2016 г. от общо двадесет и четиримата лауреати на най-престижната награда за илюстрация (IBBY / Hans Christian Andersen Awards for Illustration, която се присъжда от международно жури на всеки две години от 1966 г. до днес) – шестнадесет са автори именно на такива издания, а голяма част от останалите осъществяват изцяло авторска илюстративна интерпретация на съществуващ литературен текст, която сама по себе си представлява разновидност на авторско издание и може да бъде обект на отделен дисертационен труд.

От особено съществено значение за авторските издания за деца е, че *тяхната уникална словесно-визуална наративна структура ги определя като специфична драматургична форма,* при която илюстрациите и текстът, са

разположени в темпорално-пространствено партниране и реализират сложни, често нееднозначни сюжетно-повествователни и смислови зависимости помежду си. Авторските са единствените илюстрирани книжни издания, в които е преодоляна традиционната зависимост – словесното да представлява първична даденост, която бива вторично визуализирана (илюстрирана, графично и типографски оформена). При тях цялостната идея, сюжетът, текстът и илюстрациите се замислят и осъществяват успоредно, а не рядко даже и в обрнат порядък – изображението е първичното, по отношение на което се поражда или адаптира словесната изразност. Тази изключителна особеност обуславя възможността да бъдат генерирани и осъществени крайно експериментални наративни подходи за взаимодействие между текста и илюстрацията. Разменяйки си водещата роля и като си партнират по уникален, различен за всяко отделно издание начин, словесното и визуално-изобразителното изграждат единна сюжетна, идейна и художествена цялост. Тяхното единство е в такава степен неразривно, че в много от случаите текстът не притежава смислова самостоятелност извън рамките на конкретната авторска книга. Той не може да бъде отделно прочетен, осмислен, разбран. Добива смисъла си единствено в партньорството с илюстрациите и не подлежи във времето на илюстриране от друг художник, понеже бива неделима част от уникално и единствено художествено произведение.

Проведеният във *втора глава* анализ на словесно-визуалната структура на водещи авторски издания за деца *извежда редица изцяло иновативни наративни подходи, които могат да бъдат типологизирани като алтернативни наративни модели в съвременните илюстрирани издания*. Някои от тях, като ахронологическият, дескриптивният, алтернативно-нاراتивният и безсловесният наративен подход, са осъществени и са възможни единствено в авторските картинни книги. Те разширяват смисъла и функцията на илюстрацията отвъд ограничаването ѝ като изображение, „осветляващо“ и „визуално подпомагащо“ литературния текст. *Съвременното разбиране дефинира художествената илюстрация като самостоятелна наративна*

реалност, която, при равностойно и небуквално партниране със словесната, осъществява смисловата цялост в книгата. Свободата на творческия експеримент и високата степен на авторство при генериране на наративното взаимодействие между словесното и визуалното определят авторските издания за деца по-скоро като произведение на визуално-наративните изкуства, отколкото като възрастово ограничена и педагогически контролирана медия. Утвърдили се като словесно-визуален наративен конструкт с уникална собствена специфика – те в най-голяма степен потвърждават и надграждат съвременната концепция за еманципираната роля на художествената илюстрация в структурата на детските картинни издания, явяваща се водеща в динамиката на тяхното развитие.

Същевременно изследването налага извода, че реализираните в авторски издания за деца алтернативни наративни модели осмислят по нов начин и взаимодействието между илюстрираното книжно издание и неговия реципиент. Доминираща роля в съвременния прочит придобива *свободното интерпретативно поле*. Релациите между така специфично генерираните текст и илюстрация разгръщат едно широко мисловно и духовно пространство, което не произтича буквално от тях и в което свободно се разполагат индивидуалното въображение и емоционална чувствителност на детето. Смесовото възприемане на авторското издание е възможно и се случва всеки път по нов начин, през индивидуалния наративен опит и потенциал на всеки отделен читател.

Друг значим основен принос на авторските издания при формиране на съвременното разбиране за смисъла и ролята на детската картинна книга – е преодоляването на традиционно табуизирани теми в книгоиздаването за деца и разгръщането на забележителен тематичен обхват, който се превръща в тяхна отличителна характеристика от 1970 г. до днес. Пълната свобода при конципиране и осъществяване на тези издания позволява на художника (в позицията му на единствен автор) да се ангажира с теми, които естествено го вълнуват със своята актуалност и общочовешка значимост. Притежаваната

деликатна творческа чувствителност насочва редица водещи илюстратори към забележителни със своята одухотвореност и смислова дълбочина интерпретативни подходи, които диалогизират болезнена проблематика, без да травмират и емоционално да раняват малкия читател. *Утвърдили се като емблематични с уникалната си тематична насоченост и художествено въздействие, тези авторски картинни книги установяват тенденция, която става определяща за качеството в областта на съвременните илюстрирани издания за деца като цяло.* Преобладаващият в миналото забавно-развлекателен подход и предпочитаната неангажираща привлекателност на илюстрацията, която граничи с визуална украса, биват заменени с очакване за мащабни идейни послания и значими художествени внушения.

Многообразието от значими тематични интерпретации, осъществени чрез нетрадиционни наративни подходи в авторските издания за деца, задоволява и настъпила през последните десетилетия на XX в. промяна в характера и съответно в потребностите на реципиента, която води до размиване на възрастовите граници на детската целева читателска група. В търсене на адекватен идентитет и съответните на него актуални форми на комуникация с „новия“ малък читател – детската картинната книга се разполага в изцяло ново идейно и художествено пространство. Съвременното разбиране актуализира остарялата ѝ определеност като възрастово ограничен продукт на масовата култура и я утвърждава като пълноценно, специфично произведение на изкуството, което е посвоему значимо със степента на смисловото, духовното и естетическото си въздействие. Това дава основание на стриктните при отбелязване на възрастовата читателска група немски издатели да определят много от авторските издания за деца като: „Подходящи за всяка възраст“.

Авторските издания за деца съсредоточават в най-голяма степен водещите съвременни естетически и стилистични тенденции в областта на детската картинна книга и илюстрация. Доминиращото авторство на художника, освобождава изобразителните подходи от обременяващи педагогически, възпитателни ограничения и маркетингови съображения и ги

разполага изцяло в територията на изкуството. Преодолява се очакването предназначенията за деца илюстративни изображения да възпроизведат наложили се във времето конвенционални визуални модели, които ги отдалечават и изолират от процесите, протичащи в развитието на съвременното изобразително изкуство. *Актуалното еманципирано разбиране за детето като реципиент, за неговите образователни и социални потребности – отрича застиналата конвенционална представа за илюстрацията, въвеждайки изискването тя да реализира максимално силно идейно, художествено и емоционално въздействие върху малкия читател. Именно този висок ангажимент и степента на неговото осъществяване са критериите, които разграничават съвременната истински художествена илюстративна продукция за деца от преобладаващата на книжните пазари конфекция, предназначена за масова консумация.*

Илюстрацията в авторските детски картинни книги представлява и се изявява като изобразителен жанр, който е напълно пълноценен в художествено отношение, има свое самостоятелно развитие и е в голяма степен адекватен на тенденции в областта на визуалните изкуства като цяло. Проведеният в четвърта глава на дисертационния труд художествено-пластически и стилистичен анализ установява ясно разпознаваемо влияние на отделни направления в свободното изкуство върху стилистичната определеност на художествената илюстрация. То произтича от личните естетически предпочитания на художника и от генеративната му роля на единствен автор. В рамките на изследвания период се открояват редица водещи илюстратори, чието творчество е обвързано с идеите и естетическите платформи на художествени стилове като: романтизъм, експресионизъм (неоекспресионизъм), конструктивизъм и абстракционизъм, влияние на Новата предметност, на сюрреализма, попарта и на реализма в множеството му форми на проявление. Стилистичното многообразие на художествената илюстрация, възможно най-вече в авторските картинни книги – представлява благотворна образователна среда, която отрано въвежда детето читател в историята и

проблематиката на изобразителното изкуство, предпоставяйки изграждането на личната му визуална култура.

В заключение: на базата на типологичните особености в наративно-структурен, тематичен, художествено-изобразителен и стилистичен план настоящата дисертация разкрива специфичния характер на *авторските издания за деца като самостоятел вид книжни издания и като самостоятелен художествен феномен.*

Справка за приносните моменти в дисертационния труд:

1. Дисертацията е първото системно монографично изследване, **фокусирано върху авторските издания за деца**, реализирани на немскоезичния книжен пазар в периода 1970 - 2010 г.
2. За първи път на базата на типологични особености в наративно-структурен, тематичен, художествено-пластически и стилистичен план, настоящата дисертация **разглежда авторските издания за деца като самостоятел вид книжни издания и като отделен художествен феномен.**
3. За първи път въз основа на проведения в изследването структурно-наративен анализ, са **типологизирани и дефинирани уникалните наративни модели, които съществуват и са възможни единствено в словесно-визуалната структура на авторските издания за деца.** Изследването конституира авторската картинна книга като словесно-визуален наративен конструкт с особена специфика и я разполага в обща територия с другите наративни изкуства (най-вече театъра и киното). Подобен подход не е използван досега в българското изкуствознание. Той осигурява нов поглед и адекватен методологически инструментариум за задълбочен анализ и оценка на текстовия и илюстративен синтез, в темпорално-пространствената цялост на драматургичната композиция на картинната книга.
4. Основен приносен момент за България са **изложените в дисертацията най-актуални съвременни тези, теоретични разработки, исторически и социално-политически предпоставки – които ревизират, а в някои случаи напълно отричат съществуващи консервативни педагогически постановки,** отнасящи се до смисъла, функцията и психологията на възприемане на детската картинна книга. Познавайки се на тях, изследването извежда принципно ново разбиране за авторските издания за деца като пълноценно произведение на изкуството, значимо със степента на смисловото, духовното и естетическото си въздействие

5. За първи път в рамките на българското изкуствознание са **систематизирани и дефинирани специфичните особености и възможности на визуалната книжна композиция**, произтичащи от съвременния кодекс, които я разграничават като структурна форма, различна от тази при кавалетните жанрове на изобразителното изкуство.
6. За първи път в отделен научен труд е систематизирана и **изследвана тематичната ангажираност на авторски издания за деца със значими теми, представляващи табу за комерсиализираната масова продукция** на детски картинни книги. Проведеният тематичен анализ на емблематични авторски картинни книги извежда индивидуалните интерпретационни подходи на водещи съвременни художници-илюстратори.
7. Приносен момент в рамките на българското изкуствознание е реализираният в дисертацията **художествено-пластически и стилистичен анализ на авторски картинни книги, който установява разпознаваемо влияние на направления и стилове в съвременното изобразително изкуство върху илюстрацията за деца** (експресионизъм, конструктивизъм, абстракционизъм, Нова предметност, сюрреализъм, попарт, хиперреализъм, фотореализъм).
8. Чрез проведените многопосочни аналитични подходи, **дисертацията осъществява относително изчерпателна информационна платформа, отнасяща се до най-актуалните и авангардни тенденции в областта на съвременните детска картинна книга и илюстрация**, както и за водещите художници-илюстратори, създатели на авторски издания за деца. Текстът запълва празнина в изкуствознанието, като извежда и формулира еманципираната определеност и функция на съвременната илюстрация – като самостоятелна наративна и художествена реалност, в сложния интегритет на книжната цялост.
9. Същностен принос представлява **издирването и систематизирането на реализираните в рамките на немскоезичния книжен пазар особено**

значими авторски издания за деца, които имат водещо значение за развитието на съвременната детска картинна книга и художествена илюстрация не само в Германия, но и в Европа като цяло. Заснемането на пълния им обем страници позволява тяхната книжна композиция да бъде изследвана и анализирана, както в отделни детайли, така и в нейната цялост.

Публикации по темата на дисертацията:

1. *Авторските издания за деца реализирани в рамките на немскоезичния книжен пазар. Особената взаимовръзка между текст и илюстрация в тях – Волф Ерлбрух, „Нощем“.* – В: Сборник материали от научна конференция в рамките на XIII Национален фестивал на детската книга, Сливен, 2011
2. *Художникът-илюстратор Волф Ерлбрух и отговорът му на “Големия въпрос” – значими теми интерпретирани в авторските издания за деца.* – В: *Проблеми на приложните и изящните изкуства.* Сборник материали от докторантска конференция 2012 г. в НХА, София, 2013
3. *Изкуство и преподаване – необичайната квадратура на кръга.* – Доклад в рамките на семинар „Rendezvous II“, Гьоте институт, София, 2013
4. *Художествени интерпретации на темата за войната, реализирани в авторски издания за деца в периода 1970 - 2010 г.* – Доклад в рамките на научен семинар, The White Ravens (Международен фестивал на детската книга), Internationale Jugendbibliothek, Мюнхен, 2015
5. *Художествени интерпретации на темата за Холокоста в авторски издания за деца, реализирани на немскоезичния книжен пазар в периода 1970 - 2010 г.* – В: *Проблеми на изящните и приложни изкуства.* Сборник материали от докторантска конференция 2015 г. в НХА, София. (под печат)